

**DEEL 1 & 2
ACHTERGROND-
INFORMATIE
& IN GESPREK**

LESTIPS DROMEN VAN VRIJHEID

Docentenhandleiding

Groep 7+8 en hoger

Indisch Herinneringscentrum

BRONBEEK

KORT INFO

Onderwerp:

Tweede Wereldoorlog in Nederlands-Indië

Doelgroep:

Groep 7+8 basisschool en hoger

Vakgebieden:

Nederlands

Oriëntatie op jezelf en de wereld

Kunstzinnige oriëntatie

Omvang:

(Gast)Les in de klas: ca. 1 uur + extra lessen facultatief

Museumbezoek (tijdelijk): ca. 1 uur

Samenstelling:**Jeugdboek:**

Lieke van Duin & Truus Huizenga, Dromen van Vrijheid, Uitgeverij Leopold, 2015, ISBN 978 90 258 6795 9

Lestips:

Lieke van Duin & Jos van Hest, 2016

Museumbezoek:

Educatie, Indisch Herinneringscentrum & Museum Bronbeek, 2016

Vormgeving:

Janita Sassen 2016

INLEIDING

In het jeugdboek *Dromen van Vrijheid* (Lieke van Duin, Truus Huizenga, 2015) maken de leerlingen kennis met de geschiedenis van Nederlands-Indië tijdens de Tweede Wereldoorlog door de ogen van een kind, Marja.

Bij het boek is deze docentenhandleiding met lestips gemaakt.

Opzet

1. **Les in de klas** (ca. 1 uur + extra lessen facultatief)
Je kunt kiezen voor een gastles van de auteur(s) en/of zelfstandig deze les geven. Suggesties hiervoor staan in deze handleiding.
2. **Museumbezoek** (tijdelijk 5 feb. – 5 mei 2016, ca. 1 uur)
Breng met je klas een bezoek aan de tijdelijke tentoonstelling *Dromen van Vrijheid. Kind zijn in een kamp* in Museum Bronbeek.

Handleiding

In deze handleiding staan veel lestips. Kies wat je aanspreekt en wat werkt in jouw groep. De handleiding bestaat uit drie delen:

1. Informatie over het boek en de gastles in de klas en/of het museum.
2. In gesprek (ca. 30 min – 1 uur)
Hier vind je lestips waarmee je de inhoud en vorm van het boek klassikaal kunt bespreken.
3. Doen (ca. 1 uur)
Dit zijn vier instructiebladen met verschillende doe-opdrachten. Je kunt een van de bladen kiezen voor je klas.

Uitleg symbolen

(voor-) lezen

uitleg, informatie

in gesprek-opdracht

doe-opdracht

Doelstellingen

Leerlingen

- maken kennis met de Tweede Wereldoorlog in Nederlands-Indië;
- kunnen de (voor-) gelezen tekst samenvatten in hun eigen woorden;
- kunnen hun eigen mening over het verhaal verwoorden en hierover in discussie gaan;
- werken aan het onderwerp gerelateerde thema's op een beeldende manier uit

De opdrachten sluiten aan bij de kerndoelen 1, 3, 6, 53, 54 en 56.

Wij wensen jullie veel plezier!

ACHTERGRONDINFORMATIE

Les in de klas

Les in de klas

ca. 1 uur

In deze handleiding staan verschillende lessuggesties bij het boek *Dromen van Vrijheid*. De lessuggesties zijn opgedeeld in twee onderdelen: 1. In gesprek (30 min – 1 uur) en 2. Doen. De doe-opdrachten zijn gecombineerd in 4 instructiebladen van ca. 1 uur. Je kunt zelf kiezen welke opdrachten je aanspreken en werken bij jouw groep.

Gastles in de klas

ca. 1 uur

De auteur(s) Lieke van Duin en Truus Huizenga komen naar je toe in de klas (en/of ontvangen je in het museum). De auteurs baseerden *Dromen van Vrijheid* op de jeugdherinneringen van Truus, die van haar negende tot bijna haar twaalfde jaar in drie Japanse interneringskampen leefde. De auteurs vertellen over het verhaal en de herinneringen van Truus. De leerlingen mogen alles vragen!

Informatie & boeken:

Bel (026) 363 91 03 of e-mail educatie@indischherinneringscentrum.nl

Museumbezoek

Ga naar het museum! (tijdelijk)

ca. 1 uur

Tot en met 5 mei 2016 staat in Museum Bronbeek een tentoonstelling rond *Dromen van Vrijheid*. De auteurs van het boek, Lieke van Duin en Truus Huizenga, ontvangen de leerlingen in Museum Bronbeek. Daar bekijken ze samen de spullen die Truus uit de tijd van de kampen heeft bewaard. Een aantal daarvan komt voor in het boek: de doopjurk, de kaarten van papa in het krijgsgevangenkamp, het receptenboek van mama. Ook zijn er andere mooie dingen te zien die zijn gemaakt van 'waardeloos materiaal'. Samen gaan ze in gesprek over hoe het was om kind te zijn in een kamp. Waar speelde je mee? Waar droomde je van?

Informatie & boeken:

Bel (026) 376 35 78 of e-mail loket.ktomm.bronbeek@mindef.nl

Tentoonstelling *Het Verhaal van Indië*.

Te laat voor de tentoonstelling *Dromen van Vrijheid*? Je kunt ook met de leerlingen de permanente tentoonstelling *Het Verhaal van Indië* bezoeken.

Voor meer informatie kijk op www.indischherinneringscentrum.nl en/of www.bronbeek.nl

Samenvatting boek

Dromen van vrijheid is het verhaal van Marja, een meisje dat begin jaren '40 van de vorige eeuw in Buitenzorg (nu Bogor) op West-Java woont met haar ouders, twee jaar oudere broer Peter en vier jaar jonger zusje Greetje. Marja's vader werkt op het Proefstation voor de Landbouw waar hij onderzoek doet naar middelen om ziektes in rijst te bestrijden.

Als de Japanners Nederlands-Indië aanvallen, gaat haar vader tegen ze vechten. Begin maart trekken de Japanners Buitenzorg binnen en plunderen hun voedselvoorraad. Diezelfde avond wordt Marja's broertje Robbie geboren. Vlak daarna horen ze dat vader krijgsgevangen is gemaakt.

Het regime van de Japanners is streng. Radio's en geld moeten ingeleverd worden en Marja en Peter mogen niet meer naar school.

Voorjaar 1943 komt eerst de oproep voor nichtje Nettie, die bij hen inwoont, om naar een kamp te gaan, en in juli voor het gezin. Nettie komt in Tjihapit terecht en Marja met moeder, broers en zusje in *Kareës*. Beide kampen zijn een woonwijk in Bandoeng.

Het gezin komt in een huis dat al overvol mensen is. Elke ochtend om zeven uur moeten ze voor het huis op appèl staan. Voedsel en medicijnen zijn er te weinig. Sommige moeders smokkelen extra eten, al staan daar strenge straffen op. Greetje krijgt hongerodeem dat ze overleeft dankzij medicijnen die het kamp in gesmokkeld worden.

Marja mist haar vader erg. Sporadisch komt er een kaart van hem, soms pas een half jaar nadat die geschreven is. Toch wordt er ook gespeeld. Marja sluit vriendschap met andere kinderen zoals met kleine Jaapje die voortdurend op een spezkwoerdje kauwt.

In september 1944 moet Peter – dan 12 jaar – naar een mannen- en jongenskamp. Voor hij vertrekt, draagt hij zijn taak om voor mama te zorgen aan Marja over, die dan tien is.

In november 1944 moet het gezin weer op transport. Nu mogen ze niet meer meenemen dan twintig kilo per persoon. Ze rijden urenlang in een donkere goederentrein zonder te weten waarheen. Als ze uitstappen, zien ze op het perron Nettie terug, die meteen weer in het gezin wordt opgenomen. Vrachtwagens vervoeren hen naar barakkenkamp ADEK, bij Batavia. Met honderd andere moeders en kinderen komen ze in een barak terecht, met 45 centimeter slaapruijme per persoon. Honger en gebrek aan medicijnen en zeep eisen hun tol. Het hele gezin krijgt dysenterie en Robbie overleeft dat nauwelijks. Marja krijgt een ontsteking aan haar heupen waardoor ze maandenlang niet kan lopen. Ondanks alles lukt 't het gezin om waardig kerstfeest te vieren.

Op 20 maart 1945, Marja's elfde verjaardag, moet het gezin opnieuw op transport. Marja wordt op een speciale vrachtwagen voor zieken geladen en is doodsbang haar familie niet terug te zien. Ze wordt naar een ziekenhuis gebracht in kamp Tjideng, een woonwijk in Batavia. Hoewel Marja in het ziekenhuis beter eten krijgt, houdt ze het er niet vol en na vijf dagen haalt mama haar 'thuis'. Ook daar is het tjokvol met wel tachtig mensen in één woning.

De Japanse kampcommandant Sonei is sadistisch. Zo straft hij op een keer het hele kamp door drie dagen lang geen eten te geven. In Tjideng ontdekt mama dat Jaapje daar doodziek in het ziekenhuis ligt. Zijn moeder is al overleden. Als hij ook gestorven is, maakt Marja van een paar blaadjes uit een schrift een boekje over Jaapje, met getekende viooltjes op de omslag.

Er gaan geruchten dat de oorlog is afgelopen maar het duurt tot 23 augustus voordat ze horen dat de oorlog inderdaad voorbij is. Toch mogen ze het kamp niet uit, want daarbuiten is het gevaarlijk vanwege de *ploppers*: inlandse jongeren die moordaanslagen op blanken plegen. Wel krijgen ze eindelijk genoeg eten. Marja eet prompt zoveel dat ze vreselijke buikpijn krijgt.

Een paar weken na de 'bevrijding' komt Peter terug. Hij heeft in een kamp in Bandoeng gezeten en wist hen met hulp van het Rode Kruis te vinden. Marja en Peter trekken weer samen op maar realiseren zich dat de kampen hen allebei te snel volwassen hebben gemaakt.

Pas in december 1945 kunnen ze het kamp uit. Volgens het Rode Kruis leeft vader nog en zal hij zich in Singapore bij hen voegen. Drie dagen en nachten brengen ze door in de buik van de mijnnevener die hen van Batavia naar Singapore brengt. Op de rede van Singapore stappen ze over op de Nieuw Amsterdam, een enorm schip. Er breekt mazelen uit op het overvolle schip en veel kinderen worden ziek. Maar Marja is dolgelukkig, want papa is er weer. Als ze samen over het dek wandelen, haar hand in papa's hand, zegt papa: *Als we in Holland zijn, laten we dan maar niet teveel over onszelf praten en over ons leven in de kampen.*

Echt gebeurd?

Hoewel het boek fictie is, is het dicht op de huid van Truus Huizenga geschreven. Volgens haar klopt het voor negentig procent met wat zij heeft meegemaakt. Historische feiten, zoals belangrijke data, hoe het barakkenkamp ADEK in elkaar zat, hoeveel en welk voedsel men kreeg, welke ziektes je opliep en welke medicijnen aanwezig waren, zijn geverifieerd. Verder is de figuur van Marja consequent geschreven vanuit het perspectief van Truus, want het moest ook een authentiek, persoonlijk verhaal worden.

De verteltrant is sober en feitelijk, zonder sensatie. Wreedheden door de Japanse bezetters worden genoemd maar niet bloederig beschreven. Daardoor krijgen kinderen een beeld van hoe het was om in zo'n kamp te leven zonder dat ze er nachtmerries van krijgen.

Een roman stelt eisen aan verhaalopbouw, plot en spanningsboog. Dat kan op gespannen voet staan met wat 'echt gebeurd' is. De auteurs hebben getracht een synthese te bereiken tussen 'echt gebeurd' en historische verbeelding, tussen feit en fictie.

Leeftijd en (voor-)lezen

Het boek leent zich prima om in een aantal sessies voor te lezen.

- Totale voorleestijd: ca. 4 uur
- Hoofdstukken: 26 korte hoofdstukken

Dromen van vrijheid is een historische jeugdroman. Hoofdpersoon Marja is in het begin acht jaar – maar mentaal ouder – en aan het eind bijna twaalf. Dat maakt het boek, afhankelijk van interesse in en gevoeligheid voor maatschappelijke misstanden, repressie en verzet, geschikt voor kinderen vanaf tien jaar. Ook voor volwassenen is het boeiend, niet alleen voor opa's en oma's die de kampen zelf hebben meegemaakt en dit verhaal willen doorgeven aan hun kleinkinderen, maar ook voor andere volwassenen die weinig weten over deze geschiedenis in Nederlands-Indië.

Luisterboek

Voor blinden en slechtzienden is het boek beschikbaar als luisterboek, ingelezen door auteur Lieke van Duin. Te bestellen bij CBB (Christelijke Blinden Bibliotheek): info@cbb.nl, 0341-565499.

Voor wie verder wil lezen

Andere jeugdboeken over de Japanse interneringskampen in voormalig Nederlands-Indië:

- Vivian den Hollander: *Alleen Beer mocht mee*, Van Holkema & Warendorf 1992, 8+.
- Mieke Hille: *Blubberpap met geiteblaren*, La Rivière en Voorhoeve 1992, 11+.
- Anne-Ruth Wertheim: *De gans eet het brood van de eenden op – mijn kindertijd in een Jappenkamp op Java*, Buffer 1995, 8+.
- Anneke Scholtens: *De kous is nog niet af, in: Vergeten oorlog*, Leopold 2009, p. 203-225, 11+.
- Eric Heuvel & Ruud van der Pol: *De terugkeer*, Indisch Herinneringscentrum 2010, 11+.

Links

- www.hetverhaalvanindie.com
- www.bronbeek.nl
- www.indischherinneringscentrum.nl
- www.museon.nl
- www.gastdocenten.com
- www.indieinoorlog.nl
- www.steunpuntgastspreekers.nl

IN GESPREK

Tijdsduur: ca. 30 minuten + aanvullende lessuggesties naar keuze

- Kies hoofdstukken en/of fragmenten uit het boek *Dromen van Vrijheid* die je met jouw klas wilt behandelen.
- Kopieer de fragmenten voor de leerlingen.
- Lees (fragmenten uit) het boek voor of laat je leerlingen de fragmenten zelf (voor-)lezen.
- Bespreek het verhaal van Marja en De Tweede Wereldoorlog in Nederlands-Indië aan de hand van fragmenten uit het boek.

1. Introductie:

De Tweede Wereldoorlog in voormalig Nederlands-Indië

Benodigdheden: jeugdboek *Dromen van Vrijheid*, wereldkaart of globe

Dit is het verhaal van Marja, een meisje dat tijdens de Tweede Wereldoorlog in Nederlands-Indië (nu Indonesië) woonde. De Nederlandse regering – toen in ballingschap in Londen – verklaarde Japan op 8 december 1941 de oorlog als reactie op de Japanse aanval op Pearl Harbor. De Japanners waren veel te sterk voor de Nederlandse soldaten in Indië en drie maanden later moest Nederlands-Indië zich overgeven. (p.5)

De Tweede Wereldoorlog was een oorlog waarin de hele wereld werd meegesleept. Japan werd een bondgenoot van Duitsland en vocht tegen Amerika. Op 7 december 1941 bombardeerde Japan de Amerikaanse vloot die in Pearl Harbor in Hawaï lag. Nederland was een bondgenoot van Amerika en verklaarde daarop Japan de oorlog, dat toen meteen Nederland-Indië aanviel.

Wat weten de leerlingen al?

Waar denk je aan bij Nederlands-Indië? En bij Indonesië? Wie kent er iemand uit Nederlands-Indië of Indonesië? Kijk op de globe of wereldkaart. Waar ligt Nederland? En Indonesië? Japan? Amerika (met Hawaï)? Duitsland? Hoe groot zijn die landen vergeleken met Nederland? Als je weet dat de omtrek van de aarde 44.000 kilometer is, schat dan eens hoeveel kilometer Nederland en Indonesië hemelsbreed van elkaar af liggen.

2. Groepsgesprek

Laat de leerlingen spontaan reageren op het boek. Stimuleer hen met vragen als:

1. Wat vind je goed aan het boek? Of mooi?
2. Wat vind je niet goed? Of niet mooi?
3. Wat vind je moeilijk aan het boek? Of raar? Of onduidelijk? Of zielig? Mis je iets?
4. Waar gaat het boek (vooral) over? Wat vind je van dat onderwerp?
5. Zie je patronen of stramien die steeds terugkomen?

Stel open vragen: *Waar zie je dat?, Hoe bedoel je dat?, Kun je dat laten zien? of Vertel eens...* Alles mag gezegd of opgemerkt worden. Niets is gek of stom.

Zet de antwoorden van de leerlingen in steekwoorden op het bord. De eerste vier vragen vormen de inleiding tot de laatste, die bij een groepsgesprek het belangrijkste is.

Als mogelijke antwoorden op deze laatste vraag kunnen genoemd worden:

Inhoudelijke patronen:

- De Japanse bezetters zijn wrede machthebbers, maar niet allemaal slecht.
- Er is veel ellende in de kampen: weinig en slecht eten, niet genoeg medicijnen, strenge bewaking, twee keer per dag op appèl staan en soms urenlang in de brandende zon wachten tot ze weer naar huis mogen.
- Marja is handig en bedenkt goede dingen: ze kweekt tomaten, tekent en borduurt, knutselt poppen-wiegjes en bloemen.
- De moeder van Marja is voorzichtig en oordeelt niet. Ze probeert de moed erin te houden, haar kinderen gerust te stellen, en iets huiselijks vast te houden zoals het vaasje op tafel.
- Marja is vaak ongerust over haar vader en haar broer.
- Peter en Marja voelen zich erg verantwoordelijk als hun vader er niet meer is, zowel voor hun moeder als voor hun kleine zusje en broertje.

Stilistische patronen:

- Het is een ik-verhaal in de tegenwoordige tijd vanuit Marja, dus je leest veel over wat zij denkt en voelt, over haar zorgen en angsten.
- Het verhaal speelt zich af in chronologische volgorde van maart 1942 tot december 1945
- Het is een historisch verhaal op basis van een waargebeurde geschiedenis; daardoor zijn de beschreven situaties erg realistisch.
- Er komen veel gesprekken in voor.
- Meestal staat er Japanners, maar soms jappen.
- Er komen woorden en zinnen in het Maleis in voor.

Zodra de leerlingen doorhebben dat dát nu patronen of *stramiënen* zijn, gaan ze die in andere boeken ook herkennen. Het helpt ze om verbanden te gaan zien die ze eerst niet zagen.

Meer weten over deze aanpak? Aidan Chambers: *Vertel eens en De leesomgeving*, gebundeld in Leespraat, Biblion 2012, en Jan van Coillie: *Leesfeesten en boekenfeesten – Hoe werken (met) kinder- en jeugdboeken?*, NBD/Biblion, Den Haag 2012.

3. Praten

Hieronder staan verschillende suggesties om het boek te bespreken (ca. 7 minuten per leestip). Je kunt de leerlingen verdelen in groepjes of de onderwerpen klassikaal behandelen.

I. Over het gezin van Marja

Benodigdheden: gezinsfoto, boek

Hij is in december vertrokken om te vechten tegen de Japanners, die toen Indië aanvielen. Hij zag er heel stoer uit in zijn groene uniform, veel stoerder dan in de witte jas van het laboratorium waar hij werkte. Ik was zo trots op hem! Maar na een paar dagen miste ik hem al. Ik heb niks gezegd, ook niet tegen mama. We moesten mama helpen, had papa gezegd. En zeuren dat je je vader mist, is het omgekeerde van helpen. (p. 14)

Deze gezinsfoto is genomen in september 1938 voor de grootouders in Nederland. Truus/Marja was toen 4½ en haar broer 6½. Het jongste broertje, Robbie in het boek, was er nog niet. Het is de foto die Truus' oudere broer (midden), Peter in het boek, meekreeg toen hij in september 1944 naar het mannen- en jongenskamp moest.

Vertel elkaar over het gezin, namen (in het boek), de sfeer. Was het een hecht gezin of niet? Zoek daar fragmenten bij en lees die elkaar voor. Wat voor ouders heeft Marja? Zijn ze sociaal of denken ze alleen aan zichzelf? Zijn ze dapper of niet? Voorzichtig of roekeloos? Worden ze niet wanhopig? Zorgen ze goed voor hun kinderen? Waar halen ze de kracht vandaan om het jarenlang vol te houden in de kampen? Waar lees je dat?

Kom met verhaalfragmenten en luister naar elkaars mening. Wat is er in dat gezin anders dan in het gezin waar jij bij hoort? Zijn er ook dingen vergelijkbaar?

II Over de tegenwoordige tijd in een verhaal over vroeger

 'Ssst!' zegt mama. 'Het zijn de Japanners. Ze trekken Buitenzorg in. Kijk maar liever niet.' Maar we kijken wel. De weg is vol mannen in groenbruine kleren. Ze hebben petten op met flappen eraan. (...) Opeens zie ik een paar mannen een groot grauw gevaarte met zich meezeulen. 'Een kanon!' fluistert Nettie geschrokken. (p. 12)

 Kan dat eigenlijk wel, een verhaal over vroeger, geschreven in de tegenwoordige tijd, alsof het nu gebeurt? Hoe voelt het, als je dat leest? Had je het mooier of beter gevonden als het in de verleden tijd geschreven was? Zo ja, waarom? Zo niet, waarom niet?

III. Over de begrippen: Japanners en jappen

 De Japanse kampbazen waren wreed. Twee keer per dag moest iedereen op appèl komen om geteld te worden. Soms moest je urenlang in de brandende zon staan. Wie het niet volhield, kreeg slaag van de jappen, zoals de Japanners toen met een scheldwoord wel genoemd werden. (p.5)
'We mógen niet eens meer leren van de jappen,' zegt Peter. 'Ze willen ons dom houden.' (p. 27)
Er bestaan dus ook áárdige Japanners. (p. 38)
'Bij de jappen gaat de post langzaam,' zegt Peter. 'Post voor ons tenminste.' (p.77)
Schreeuwende Japanse soldaten met geweren staan druk te gebaren.(p. 98)

Jappen is een scheldwoord voor de Japanse bezetter van Nederlands-Indië.

 Meestal staat er *Japanners* in het boek; soms wordt het scheldwoord jappen gebruikt. Waar zie je nog meer voorbeelden dan hierboven staan? Wie heeft het vaker over jappen, Peter of Marja? Hoe komt dat, denk je? Stel je voor, je hebt een opa of oma die als kind in een Japans kamp heeft gezeten. Zegt hij of zij *Japanners* of *jappen*? En wat zou je zelf het liefst zeggen? In de Tweede Wereldoorlog was er ook een scheldwoord voor de Duitse bezetter. Ken je dat scheldwoord? Wat vind je daarvan?

IV. Over niet naar school mogen

 'Peter en Marja,' zegt papa na een tijdje, 'hoe gaat het nu met jullie schoolwerk?'
'We hebben geen school meer...' aarzel ik. 'Dat weet ik,' zegt papa. 'Dat was al meteen te gevaarlijk toen de oorlog begon. Maar...' 'We mógen niet eens meer leren van de jappen,' zegt Peter. 'Ze willen ons dom houden.' (p. 27)

 Waarom, denk je, mochten Marja en Peter niet meer leren van de Japanners? Denk je dat het klopt wat Peter zegt? Zou jij het fijn vinden als je nooit meer naar school hoefde? Zo ja, waarom? Zo nee, waarom niet? Op school leer je niet alleen lezen maar ook nadenken over wat je leest. Je krijgt informatie en leert kritisch denken. Zijn er tegenwoordig ook nog landen waar kinderen niet naar school mogen? Van wie mogen ze dat niet? En waarom niet, denk je? Maken machthebbers wat betreft 'naar school mogen' verschil tussen jongens en meisjes? Zo ja, welk verschil? Waarom zouden machthebbers bang zijn voor kinderen die naar school gaan en leren? Heb je wel eens van Malala Yousafzai gehoord? Zoek op internet op wie dat is en wat ze doet.

V. Over voorwerpen: tekeningen en foto's

Benodigheden: tekening Japans kamp [zie bijlage]

 Een foto van Truus in een kamp bestaat niet want fotograferen was daar niet mogelijk. (p. 179)

 Waarom, denk je, konden er geen foto's in de Japanse kampen gemaakt worden? Er zijn daar wel duizenden tekeningen gemaakt. Hier is zo'n tekening van een barak in kamp ADEK. Die lage tafels langs de kant zijn de kolongs waarop de mensen sliepen en woonden. Wat zie je verder op deze tekening? Klopt het met wat Marja over de barak in ADEK vertelt? Lees het voor op pagina 100.

VI Over het inleveren van radio's

'Soms komen de Japanners onverwacht huiszoeking doen. Als ze een radio vinden, wordt je zwaar gestraft.' (p. 29)

Tijdens de Tweede Wereldoorlog was er nog geen televisie of internet. Mensen kregen nieuws via de radio. Waarom denk je dat mensen hun radio moesten inleveren bij de Japanners?

Gebeurt het nu ook wel eens dat mensen die de macht hebben – of proberen te krijgen – niet willen dat hun bevolking bepaalde informatie krijgt? Weet je voorbeelden? (Kranten die niet meer mogen verschijnen, journalisten die gearresteerd worden, websites die geblokkeerd worden, providers die door een regering gedwongen worden om hun netwerk af te sluiten, enzovoort.) Waarom zouden sommige machthebbers kritische berichten verbieden? Wat vind je daarvan?

Is alles wat je op televisie of internet ziet ook waar? Zijn er media die je meer vertrouwt dan andere media? Hoe kom je achter de waarheid als verschillende media tegenstrijdig over belangrijke gebeurtenissen berichten?

Heb je wel eens gehoord van hoor en wederhoor? Wat zou dat kunnen zijn?

Vind je hoor en wederhoor op internet, televisie of in de krant belangrijk?

Tip. Koppel deze opdracht aan de voorkennis van de leerlingen over de Tweede Wereldoorlog in Nederland/Europa.

VII Over de voorkant van het boek: buigen voor Japanners

Benodigheden: boek

Met de Japanse bewakers praten we nooit. (...) We zien ze altijd bij het ochtend- en avondappèl. Je moet 45 graden buigen als je er een tegenkomt. Volgens hen buigen we dan voor hun keizer Hirohito. Als je het vergeet, kun je een mep krijgen of, als ze in een slechte bui zijn, een ongenadig pak slaag. Zelfs peuters als Robbie moeten buigen. Robbie is er een kei in. Dat heeft mama hem geleerd. Het is zo'n grappig gezicht, met die handjes wapperend naar achteren! (p. 104)
Ik probeer de commando's te onthouden: Bij Kiotské! moet je in de houding gaan staan, bij Kiréii! moet je buigen en bij Nauré! zijn we eindelijk klaar. (p. 60)

Bekijk de foto van de vrouwen op de voorkant van het boek. Wat gebeurt er denk je? Wie heeft deze foto genomen? (Misschien een van de Japanse officieren, want gevangenen konden geen foto's nemen). Wat vind je ervan dat ze moeten buigen? Waarom vind je dat?

VIII Over onafhankelijk willen zijn

Mama vertelt dat we voorlopig nog niet het kamp uit mogen. 'Japan heeft wel gecapituleerd,' zegt ze, 'ze hebben toegegeven dat ze de oorlog hebben verloren. Maar dat betekent niet dat wij gewonnen hebben. De inlanders willen nu de baas zijn. Zij noemen Indië nu Indonesië en vechten voor hun vrijheid. Ze zijn tegen ons. Daarom is het buiten het kamp niet zo veilig als vroeger.'
Ik hap naar adem. 'Maar Njaam dan, en Siti en Suwono... die zijn toch niet tegen ons? Zij hielden van ons!' 'Ik denk dat zij nog steeds van ons houden,' zegt mama. 'Niet alle inlanders zijn tegen ons, alleen de ploppers.'
'Ploppers? Dat zijn gewoon jongeren, mama!'
'Het betekent nu niet meer gewoon jongeren, maar jongeren die ons het land uit willen jagen.' 'Het zijn extremisten,' zegt het huishoofd. 'Ze willen Indië losmaken van Holland en denken dat als de Japanners van ons kunnen winnen, zij dat ook kunnen. Ze hebben wapens afgepakt van het Japanse leger om tegen ons te vechten.' (p. 149-150)

Probeer je in te leven in Njaam en Siti. Stel je voor dat ze nog altijd om het gezin van Marja geven. (Dat was in het echt ook zo voor het gezin van Truus. Toen zij in 1947 terugkwamen in Buitenzorg, brachten Njaam en Siti hen de babyboeken van Truus en haar broer terug. Die hadden ze gered uit het huis en al die jaren zorgvuldig voor ze bewaard.)

Njaam en Siti leven tussen mensen die Indonesië onafhankelijk van Nederland willen maken. Die willen vrij zijn, zelf de baas zijn in hun eigen land, zelf verdienen aan plantages, aan koffie, thee, katoen, rubber, specerijen.

Waar zouden Njaam en Siti voor kiezen?

Wat zijn *extremisten* eigenlijk? Hebben ze niet het recht om Indonesië los te maken van Nederland als het hun land is? Ook nu is er oorlog in de wereld. Wat de ene partij een *vrijheidsstrijder* noemt, noemt de tegenpartij een *extremist* of *terrorist*. Kun je daar voorbeelden van geven? Vind je dat je in een onafhankelijkheidsstrijd geweld mag gebruiken? Wanneer wel en wanneer niet?

IX Over wel of niet vertellen wat je hebt meegemaakt

Ik ga je mijn verhaal vertellen. Het is lang geleden gebeurd, wel zeventig jaar geleden. Ik heb er nooit eerder over gepraat, maar heb het ook nooit kunnen vergeten. (p. 7)

Waarom denk je dat mensen vaak tientallen jaren wachten voordat ze vertellen wat ze in de kampen hebben meegemaakt? In het laatste hoofdstuk kun je één reden vinden. Welke, denk je?

